

H.M. van Randwijklezing 2023

5 mei 2023, Vlissingen

“ Wij zijn vrij!”

Die woorden weerklonken op 9 mei 1945 over de Dam in Amsterdam. De uitroep kwam van een man die werd aangekondigd als “Sjoerd van Vliet, voorzitter van het Amsterdamse Werkcomité voor de illegaliteit”. En vóór hem stond een grote menigte juichende Nederlanders.

“Wij zijn vrij! Nog dezer dagen was de grond waarop wij hier staan, was deze Dam met bloed bevlekt. Maar nu bent U vrij! U hoeft geen angst meer te hebben, U hoeft niet meer bevreesd te zijn voor eigen lot of voor het lot van wie U dierbaar zijn. Wij hebben weer onze vrije Nederlandse bodem onder de voeten. Amsterdammers, wij gaan een nieuw Nederland bouwen, waarbij dezelfde hoge beginselen, die ons tijdens het verzet hebben aangevoerd, ons moeten leiden. Wij hebben jaren verloren, maar wij kunnen een eeuw winnen.”

De man die werd aangekondigd als Sjoerd van Vliet heette in werkelijkheid anders. Sjoerd was de schuilnaam die hij gebruikte in de illegaliteit; zijn echte naam was Henk van Randwijk.

De woorden van Van Randwijk op die negende mei raken mij nog altijd diep. Het gevoel vrij te zijn wordt nooit zo diep beleefd als wanneer die vrijheid net met zoveel bloed, zweet en tranen is bevochten. Het was een hoopvolle tijd. Alles wordt anders! We gaan een nieuw Nederland bouwen! Gebaseerd op hoge beginselen! Vrijheid, recht en menselijkheid, de waarden waarvoor zoveel kameraden van Van Randwijk waren gevallen, zullen werkelijkheid worden. De basis van het Nieuwe Nederland.

Het is 73 jaar later, 4 mei 2018. Ik sta op diezelfde plek als Van Randwijk destijds, op de Dam. En ik wijs er in mijn toespraak op hoe de verschillen tussen bevolkingsgroepen steeds groter worden. En dat het hoog nodig is dat we weer nader tot elkaar komen, weer leren open te staan voor de ander. Ik vraag, of we ons wel voldoende verzetten tegens leugens of ongelijke behandeling. Het onuitgesproken antwoord is nee.

Ik vond het een grote eer om daar te staan, op de Dam. 4 mei is nog steeds een van de belangrijkste dagen op onze nationale kalender. Een paar jaar geleden presenteerde het Sociaal en Cultureel Planbureau het rapport *Denkend aan Nederland ...* over hoe Nederlanders denken over de Nederlandse identiteit, over wat Nederland tot Nederland maakt. Samen met onze taal en Koningsdag stond 4 mei daarbij bovenaan. Ook in het vrijheidsonderzoek dat het Nationaal Comité 4 en 5 mei elk jaar presenteert staat steeds opnieuw – ook dit jaar weer – dat het draagvlak voor de herdenking op 4 mei en het vieren van de vrijheid op 5 mei onverminderd hoog is. 85% van de bevolking hecht hier sterk aan. Dat is mooi en bijzonder.

Maar daar houdt het positieve nieuws dan ook wel op. De afstand tussen de eensgezindheid, de gezamenlijk beleefde vreugde en de hoge toekomstverwachtingen van 9 mei 1945 en het maatschappelijk klimaat in 2018, toen ik op de Dam sprak, was toen al groot. En nu, 5 jaar later, is ze alleen maar groter geworden. Er is gebrek aan vertrouwen – op alle fronten. Ooit stond Nederland erom bekend een *high trust society* te zijn. Maar dat is voorbij.

De grootste daling van vertrouwen zien we bij de politiek. In de vorige maand gepubliceerde Sociaal Culturele Ontwikkelingen signaleert het Sociaal en Cultureel Planbureau dat het vertrouwen van de Nederlanders in de politiek dramatisch aan het dalen is. Meer dan de helft van de volwassenen heeft weinig vertrouwen in de politiek, is ontevreden over de democratie en heeft grote twijfels over het probleemoplossend vermogen van de overheid. Ik weet uit de jaren dat ik zelf bij het SCP werkte, dat het vertrouwen in de politiek al jaren grillig is. Maar bij het aantreden van een nieuw kabinet veert het altijd weer op. Nu, bij het zo moeizaam tot stand gekomen kabinet Rutte IV, gebeurde dat niet.

Maar het SCP signaleerde nog meer. Ze deden namelijk niet alleen onderzoek naar het *politieke* vertrouwen, maar ook naar het *sociaal* vertrouwen. Dan gaat het om vragen als: vindt U dat de ander in principe wel te vertrouwen is? Bent U bereid om als het nodig is iets voor een ander te doen? Dat vertrouwen was in Nederland altijd stabiel hoog. Maar nu constateert het Planbureau, dat ook dat sterk aan het dalen is.

We zien dat weerspiegeld in ons eigen Vrijheidsonderzoek, het jaarlijks onderzoek van het Nationaal Comité. Elk jaar vragen we een grote groep respondenten: heeft u het gevoel dat u iets moet bijdragen aan Nederland? Het aantal mensen dat JA antwoordde daalde van 41% in 2021 naar 35% in 2023. We vragen hen ook: voelt u zich verantwoordelijk voor de eigen buurt? Het aantal mensen dat daar JA op antwoordde daalde van 53% in 2021 naar 47% in 2023.

En bijna de helft van de ondervraagden vindt dat het de verkeerde kant uitgaat met Nederland.

Ik herinner nog maar even aan de woorden van Van Randwijk: we gaan een nieuw Nederland bouwen, waarbij dezelfde hoge beginselen, die ons tijdens het verzet hebben aangevoerd, ons moeten leiden...

Dat verschil is wel erg groot. Het is dan ook een ontwikkeling waarover ik mij ernstig zorgen maak.

En de eerste vraag is, hoe we in vredesnaam in zo'n situatie zijn beland.

Vlak na de Tweede Wereldoorlog, in de jaren na die hoopvolle toespraak van Van Randwijk, was het vertrouwen in de instituties uitzonderlijk hoog. We vertrouwden de politici, we vertrouwden de belastingdienst, we hadden er vertrouwen in dat ons land goed werd bestuurd en dat er rechtvaardigheid was. Het land werd opgebouwd. De verzorgingsstaat kreeg vorm. Ouderen kregen AOW, voor wie werkloos was kwam er WW en voor wie door ziekte niet kon werken was er de WAO. Niemand hoefde in armoede te leven. De overheid zorgde voor ons. En daar

vertrouwden we op. Zoals we ook op elkaar vertrouwden. We hadden iets over voor elkaar. Werkten samen in de buurt.

Wat is er mis gegaan?

Mijn eerste antwoord op deze vraag is altijd: wantrouw iedereen die zegt dat er een simpel antwoord is op deze vraag. Dat is er echt niet.

Maar ik heb ook een tweede antwoord dat wat dieper graaft.

Ik denk dat de belangrijkste reden voor alle onvrede is, dat we in een overgangssamenleving leven. Het bestaande bestel is aan zijn eind gekomen. De plekken waar de traditionele macht wordt uitgeoefend, het hele bestel is aan verandering toe. En dat betekent, dat alles op losse schroeven staat. Op alle belangrijke terreinen.

Het is onzeker hoe het verder zal gaan met de *economie*. Er zijn grote bewegingen die ons economisch model veranderen: verduurzaming, digitalisering, vergrijzing. Dat zijn geen 'crises', dat zijn zekerheden. Maar wat betekent dat voor volgende generaties? Wat is over tien jaar 'goed werk'? Hoe moet een belastingstelsel eruitzien dat 'groen' is én ongelijkheid bestrijdt? Wat is er mis met onze publieke voorzieningen en wat moet de overheid daar aan doen? Hoe ziet het verdienvermogen van Nederland er over twintig jaar uit?

Sinds de Tweede Wereldoorlog kenden we een stelsel dat gericht was op groei, steeds meer groei. En nu lopen we aan tegen de grenzen aan de groei, zoals het Rapport van de Club van Rome begin jaren 70al heette. Het model van voortdurende economische groei komt dus aan zijn einde, maar we weten nog niet hoe het dan wél moet.

Het is ook onzeker hoe het verder moet met het *sociale leven*, met hoe we met elkaar samenleven. De diversiteit van achtergronden, opvattingen en gewoonten in ons land wordt steeds groter. Kinderen van verschillende achtergronden komen elkaar op school echter al steeds minder vaak tegen. En in digitale bubbels hebben

steeds meer mensen vooral contact met gelijkgestemden. Zowel fysiek als online leven we vaker in gescheiden werelden. Dat zien we allemaal – en we maken ons er zorgen over. We maken ons zorgen over polarisatie en verruwing, over gebrek aan wederzijds respect, over de afnemende bereidheid om iets voor elkaar over te hebben. Maar we weten nog niet hoe het dan wél moet.

Tenslotte, op de derde plaats, is het onzeker hoe het verder moet met de *politiek*. Het is duidelijk, dat het huidige politieke systeem en de instituties die ons land besturen geen antwoorden hebben op de vele onzekerheden die ons treffen. De politiek is gefragmenteerd en gepolariseerd. De Tweede Kamer telt nu 20 fracties. De flanken staan lijnrecht tegenover elkaar en de ooit zo grote middenpartijen zijn bijna weggevaagd. En het zijn juist die partijen die gekenmerkt werden door decennia aan ervaring in besturen. Die versplintering en dat verlies aan ervaring – samen leiden ze ertoe dat de grote problemen niet worden opgelost. De toeslagenaffaire niet, de situatie in Groningen niet, de klimaatcrisis niet. En dat zet niet alleen het vertrouwen in de politiek onder druk, maar zelfs in het functioneren van onze democratische rechtsstaat. Het bestaande politieke bestel loopt op z'n eind, maar we weten nog niet hoe het dan wél moet.

We zien en herkennen de oude vastigheden om ons heen nog wel, maar ze worden steeds vloeibaarder. We herkennen de oude instituties nog – de verzorgingsstaat, het monopolie op geweld, het betalen van belasting, maar ze zijn steeds minder grijpbaar (vrij naar socioloog Zygmunt Bauman) *Alles* is onzeker geworden. Kan ik nog wel rekenen op goede zorg als mij iets overkomt? Krijg ik straks nog wel een goed pensioen? En wat voor leven staat mijn kinderen te wachten?

Zoveel onzekerheid, daar kunnen mensen moeilijk mee leven. Mensen hebben toekomstperspectief nodig – zoals Van Randwijk die gaf in 1945.

We hadden altijd vertrouwen in de instituties. Betaalden trouw belastingen, vulden elk formulier keurig in. Totdat bleek dat je gemangeld kan worden door de instituties van de verzorgingsstaat, gediscrimineerd door de belastingdienst en in de steek gelaten door de overheid die rijk is geworden van het gas onder de bodem van jouw huis. Dan verliezen mensen het vertrouwen. En ze zeggen: u heeft verdragen

getekend en beloften gedaan, maar u maakt het niet waar. Eens kijken wat de rechter daarvan zegt. En de rechter geeft hen gelijk.

Maar zo kan een land natuurlijk niet worden geregeerd.

De vraag is dus: hoe gaan we nu verder?

Net als het antwoord op de vraag: hoe komt dit nu allemaal? Is ook het antwoord op deze vraag niet simpel.

In feite komt het hierop neer, dat we een nieuwe bodem moeten leggen onder onze samenleving.

We moeten opnieuw met elkaar vaststellen wat burgers, overheden, bedrijven en instellingen de komende jaren van elkaar mogen verwachten. Welke rechten, plichten en vrijheden daarbij horen. We moeten helderheid krijgen over wat er van mensen wordt gevraagd, en wat ze daarvoor redelijkerwijs terug kunnen verwachten. Ik heb dat al eens eerder een 'nieuw sociaal contract' genoemd. Met zo'n contract bedoel ik het geheel van geschreven en ongeschreven regels waar we allemaal van op aan moeten kunnen. Zowel collectief, als het gaat om de werking van onze democratische rechtstaat, als op individueel niveau, in de manier waarop we omgaan met elkaar. Het is tijd om dat opnieuw te beschrijven. Daarvoor moeten we op zoek naar wat ons bindt, naar wat we wél allemaal met elkaar delen.

Opnieuw vind ik inspiratie bij Van Randwijk, die in het kerstnummer van VN van 1944 dit schreef: 'Als wij niet gaan beseffen dat de crisis, die wij heden doormaken, niet allereerst een politieke en zelfs niet een economische, maar een culturele crisis is, waarin de geest opnieuw worstelt om gestalte te krijgen in een waarlijk gemeenschapsleven, zullen wij met al onze technische verbeteringen bedrogen uitkomen.'

Maar wat is dan de kern van dat ware gemeenschapsleven?

En dan komen we precies op het belang van deze dag. 5 mei. De viering van de vrijheid.

Want als er één waarde is die we gemeenschappelijk hebben, die we met elkaar delen, dan is het vrijheid. Vrijheid, dat vindt echt iedereen belangrijk. En binnen die zo sterk gedeelde waarde kunnen we dan op zoek naar verbondenheid.

Voor het Nationaal Comité 4 & 5 mei is het een uitdaging om te kijken hoe we dat begrip Vrijheid tot de basis kunnen maken van een nieuw sociaal contract.

Het is een breed begrip en wij onderscheiden daarin drie lagen.

Leven in een vrije en democratische samenleving betekent dat iedereen mag meedenken en meebeslissen. Dat is de gezamenlijke vrijheid. Dat is een recht, maar ook een verantwoordelijkheid: voor onszelf en de ander, voor de democratie en de rechtsstaat – en dat is de individuele vrijheid: een vrijheid in gebondenheid. En alleen zo is een leven zonder oorlog en onderdrukking voor iedereen mogelijk, de meest fundamentele vorm van vrijheid.

Als we de vrijheid beschrijven in haar gelaagdheid, dan is deze laatste vorm van vrijheid, de laag van “vrij zijn van oorlog en angst” de onderste laag, het fundament.

Ik herhaal nog eens de woorden van Van Randwijk op de Dam: “U hoeft geen angst meer te hebben, U hoeft niet meer bevreesd te zijn voor eigen lot of voor het lot van wie U dierbaar zijn. Wij hebben weer onze vrije Nederlandse bodem onder de voeten.” Dit is dus de eerste en diepst gevoelde vorm van vrijheid. Oorlog is immers de meest ingrijpende bedreiging van de vrijheid. Oorlog is haar meest directe, absolute vijand. In een land in oorlog verliezen de burgers in één klap hun vrijheid. Opeens word je bedreigd in de kern van je bestaan. Opeens is het onzeker geworden of je morgen nog leeft - en dat geldt ook voor je ouders, je kinderen, je vrienden. Een groter gevoel van onvrijheid is er niet.

De vele decennia sinds die dag in mei 1945 waarop Van Randwijk sprak heeft Nederland geen oorlog meer gekend. Oorlogen waren iets van lang geleden of van

ver weg. Tot 24 februari 2022. Of zoals burgemeester Ahmed Aboutaleb het vorig jaar in zijn Van Randwijklezing zei: “oorlog lijkt iets van lang geleden en herdenken is iets voor oude mensen. Maar dat is nu anders. Nu zitten mijn kinderen met gevluchte Oekrainers in de klas.”

En die gevluchte Oekrainers kunnen u precies vertellen hoe kwetsbaar de vrijheid voor hen is gebleken.

Boven die onderste laag van ‘vrijheid van oorlog en geweld’ komt dan dus een tweede tevoorschijn. Want vrijheid is meer dan de afwezigheid van oorlog. Het is ook: leven in een open, vrije, democratische rechtstaat. Een staat waarin ieder lid van de gemeenschap juridische bescherming geniet en politieke rechten heeft – zoals kiesrecht en vrijheid van drukpers. Rechten die garanderen dat we allemaal kunnen deelnemen aan het democratische proces. Zo geven we vorm aan ons burgerschap en waarborgen we onze vrijheden en rechten. Zo ligt het vast in onze grondwet. Het is de basis van onze vrije samenleving.

Maar ook die vrijheid is kwetsbaar. Zoals de vrede door de aanval op Oekraïne kwetsbaar is gebleken, zo geldt dat ook voor de democratische rechtstaat.

We hebben het gezien in Rusland, hoe de *regering* van Poetin zich ontwikkelde tot de *dictatuur* van Poetin. En we zien het zelfs in landen met op het oog een stevige democratie. In Duitsland werd een paar maanden geleden een groep mensen met de naam ‘Reichsbürger’ opgepakt die de wettige regering met geweld omver wilden werpen en een autoritaire staat wilden vestigen. Zoiets kan dus gebeuren, in een democratische rechtstaat. Zo kwetsbaar is dus onze vrijheid.

En laten we ons niet vergissen: dat geldt ook voor Nederland. De inlichtingendienst AIVD constateerde recent dat er een voedingsbodem is voor politiek extremisme. Dat bedreigt onze democratische rechtsorde. Het gaat om groepen die chaos toejuichen en geweld goedpraten, of flirten met de hoop op een gewelddadige omwenteling in Nederland. De inlichtingendienst AIVD beschrijft in het jaarverslag 2022 dat ‘deze groepen zich kenmerken door de boodschap dat in Nederland een

kwaadaardige elite aan de macht is, die 'de vijand' is van de Nederlandse bevolking" - en zij vormen 'een énstige lange termijndreiging'.

Hun aanhang vinden zij onder de groep mensen die geen vertrouwen meer hebben in onze rechtstaat. En die groep groeit. Ze stemmen niet meer. Ze geloven er niet meer in. Ze doen niet meer mee. Op Internet zoeken ze naar bevestiging van hun angst en woede in steeds extremer complot theorieën.

Ik krijg, gelukkig, zelden hatemails of bedreigingen, in tegenstelling tot sommigen van mijn vrienden. Maar toen ik voor het laatste nummer van ons magazine een column had geschreven over 5 mei, kreeg ik een reactie die mij echt angst aanjoeg. In woedende bewoordingen verweet de auteur me, dat ik loog en de lezers misleidde. Want hoe kon ik schrijven over vrijheid, terwijl we hier in Nederland al jaren in een dictatuur leven!

Een groeiende groep mensen gelooft in complotten, in een geheimzinnige wereldmacht, in het idee dat we als burgers voortdurend worden voorgelogen en dat Nederland eigenlijk een dictatuur is. Ook dat verschijnsel bedreigt onze kwetsbare vrijheid. Het kan, zoals de AIVD constateerde, onze democratische rechtstaat ondermijnen.

Laten we de strijd tegen deze ideeën niet onderschatten. Want de ontwikkelingen op het gebied van Artificial Intelligence, waarbij beelden onzichtbaar kunnen worden gemanipuleerd, zullen alleen maar bijdragen aan nog meer misleiding en opruiing.

En ook hier denk ik dan aan H.M. van Randwijk. Aan hoe hij tijdens de oorlog het blad Vrij Nederland leidde, om met dit illegale blad tegenwicht te bieden tegen de leugens van de bezetter. De uitdagingen zijn nu anders, maar de oplossing verschilt niet wezenlijk. Want waarheidsvinding, dat je op zoek kunt gaan naar hoe het echt zit, dat is een van de belangrijke verschillen tussen een dictatuur en een vrije samenleving. In een vrije samenleving vertellen we mensen niet waarin ze moeten geloven. We zorgen dat ze zelf, beladen met kennis, inzicht en burgerschap, hun eigen conclusies kunnen trekken.

Een vrije samenleving bestaat bij de gratie van het voortdurend uitdagen van de waarheid. Dat kinderen al vroeg leren dat goede, professionele journalistiek echt iets anders is dan een berichtje op Facebook. En dat diezelfde professionele journalisten zich steeds bewust zijn van hun functie in de samenleving – het controleren van de macht. Als dat systeem goed functioneert, komt ook het vertrouwen in de instituties terug. Ze worden in de gaten gehouden – en daar vertrouwen we op.

Ik kom bij de laatste, derde vorm van vrijheid – de persoonlijke, individuele vrijheid. De vrijheid om jezelf te zijn, om je talenten te ontplooiën, je eigen keuzes te maken.

Ook daarover valt in deze tijd wel wat meer te zeggen.

Een paar weken geleden gaf ik college in Rotterdam aan een groep van zo'n 80 studenten. We kwamen te spreken over vrijheid en ik vroeg hen wat zij eronder verstonden. De antwoorden waren divers: 'dat ik als homoseksueel hand in hand kan lopen met mijn partner', 'dat ik mag gaan en staan waar ik wil', 'dat ik mijn mening mag uiten'. Ze waren divers, maar hadden toch één gemeenschappelijke factor: het ging om vrijheid voor MIJ. Dat vroeg ik dus ook aan die studenten: gaat vrijheid vooral over IK? Over wat IK mag en kan? Deel je ook niet iets met de ander? Moet je geen rekening houden met elkaar? Ook de vrijheid van de ander respecteren? Mijn vrijheid raakt immers aan die van jou?

Het gesprek daarna werd nog bijzonder boeiend en gelukkig was de conclusie: je kunt het niet over individuele vrijheid hebben zonder na te denken over hoe die van jou raakt aan die van de ander. Maar daar moeten we tegenwoordig kennelijk lang over nadenken. Het spreekt allang niet meer vanzelf. Als iemand succesvol is, zegt men: hij heeft hard gewerkt; hij heeft het goed gedaan. Maar dat is toch maar de helft van het verhaal? Wie in Nederland succesvol is, is dat ook omdat we een goed onderwijssysteem hebben, goede zorg, goede infrastructuur. Succes is altijd ook een prestatie van het collectief. Zo is het ook met persoonlijke vrijheid. De vrijheid van het individu kent zijn grenzen. Wie alleen kijkt naar zijn eigen vrijheid, zal op enig moment zien dat dat niet voldoende is.

Want vrijheid vraagt om verbinding – want we moeten afspraken maken over de afbakening van onze vrijheden – en dat vergt vervolgens dialoog.

Ik schetste u drie lagen van vrijheid.

Alle drie worden ze bedreigd.

En toch is Vrijheid tegelijk de enige stevige basis voor een andere manier van samen leven.

Zeker, we leven in een overgangstijd. Dat brengt veel onzekerheid met zich mee. Alles moet opnieuw geijkt. Maar dat biedt ook kansen.

Kansen voor een samenleving die gebaseerd is op vrijheid, solidariteit en duurzaamheid. Voor een samenleving die inclusiever is, waarin mensen veel meer ruimte krijgen om zelf te beslissen over hun leven.

We hebben in Nederland de mogelijkheid om dat te doen, ons land opnieuw in te richten. Wij leven niet in een dictatuur, maar in een democratische rechtstaat. De jonge generatie ziet die kansen, vraagt om die verandering. .

Als we dit nu eens hardop uitspreken tegen elkaar. Dat vrijheid in verbondenheid, vrijheid gericht op onszelf én op de ander, onze gemeenschappelijke basis is.

Dan zijn we het over de richting in elk geval eens. En als we dan streng vasthouden aan de richting – dat kunnen we wat losser zijn in de manier waarop we daarheen gaan en elkaar wat ruimte kunnen gunnen en soms wat vergevingsgezinder zouden kunnen zijn. Dan nemen we iedereen mee op het pad naar die inclusieve samenleving.

Dat is de bijdrage die we als Nationaal Comité willen leveren, met onze ideeën over gelaagde vrijheid. Zodat we daar met elkaar afspraken over kunnen maken, op elk van die onderdelen. Dit zijn onze bouwstenen voor de toekomst. En deze dag, 5 mei, is daarvan het symbool.

Voor ons als Nationaal Comité is deze tijd, 4 en 5 mei, de kern van ons bestaan. Voortdurend vragen we ons af: hoe kunnen we 5 mei een diepgaander lading geven dan alleen die van een feestdag. Hoe kunnen we er een dag van maken waarop we met elkaar het gesprek aangaan over de werkelijke betekenis van het begrip vrijheid. En hoe kunnen we duurzaam vormgeven aan de herdenking, zorgen dat ook jongeren gevoel krijgen voor waar 4 mei voor staat.

Dat laatste is niet altijd eenvoudig. Zo zijn er schoolklassen waarin het gesprek over 4 mei moeizaam verloopt. Jongeren waarvan de familie niet al generaties in Nederland woont voelen zich niet aangesproken: het was niet onze oorlog. En de jodenvervolging is in een klas met islamitische leerlingen soms een moeilijk onderwerp om aan de orde te stellen.

Maar dat is echt niet het enige probleem. Als wij als Nationaal Comité 4 en 5 mei dit alles diepgaander aan de orde willen stellen, dan stuiten we echt niet alleen bij jongeren van niet-westerse afkomst op problemen. Álle Nederlanders ongeacht hun afkomst hebben onder elkaar nog wel wat te bespreken.

Hoe langer ik mij met dit onderwerp bezig houd, hoe sterker ik zie dat Nederland de oorlog nog niet verwerkt heeft. Wij kampen met een onverwerkt verleden. Er zijn zoveel dingen die niet gezegd zijn, waarover niet mocht worden gesproken. Dat gold voor de mensen die de oorlog hebben meegemaakt. Maar de gevolgen ervan dragen wij, mijn generatie, nog steeds.

Toen ik vijf jaar geleden op de Dam stond, vertelde ik het verhaal van mijn grootvader, Gerrit Putters. Hij was binnenvaartschipper geweest. En hij had op zolder een kistje met spullen uit de oorlog. Voedselbonnen, vaarbewijzen. Als ik het kistje open maakte, fronste hij zijn voorhoofd. Hij wilde er eigenlijk niets over zeggen. Ik zag dat het moeilijk voor hem was en als kleine jongen stel je dan geen vragen meer. Pas veel later begreep ik dat die spullen bij hem onaangename herinneringen naar boven haalden. Ik heb er ook later nooit naar gevraagd – en nu zal ik dus nooit weten wat het precies was dat hem zo stuurs maakte, zo zwijgzaam.

En zo'n kistje zoals van mijn opa, dat staat op heel veel zolders in ons land.
Onverwerkt verleden. Niet vertelde verhalen.

Maar wie de toekomst wil omarmen moet het verleden onder ogen durven zien. Dan moeten al die kistjes open. We moeten weten wat er precies gebeurd is. We kunnen het ons gewoonweg niet veroorloven het er niet over te hebben. De verwerking van de Tweede Wereldoorlog is een van de pilaren waar onze samenleving op rust. We zijn er als land door getekend. Door hoe dat ging: de uitsluiting van groepen, het apart zetten – en tenslotte de moord op bijna de gehele joodse bevolking en de Roma en de Sinti.

Alleen als we dat onder ogen zien kunnen we komen tot verbinding.

Verbinding met jongeren, zodat ook de volgende generaties waarde kunnen hechten aan 4 en 5 mei. Want de ervaring leert dat we hen daar beter bij kunnen betrekken als we erin slagen dat verleden dichtbij te brengen. Precies te laten zien, wat er destijds gebeurde.

Bij mij gebeurde dat, als ik met mijn opa over dat kistje sprak – ook al zei hij niet veel.

Of als ons werd uitgelegd wie de man was naar wie onze gymnastiekzaal was vernoemd. Ik kom uit Hardinxveld, dat ligt vlakbij Gorinchem. De gymzaal heette naar H.M. van Randwijk die in Gorinchem werd geboren.

Bij mijn eigen neefjes heb ik pas geleden nog gezien hoe dat werkt, toen ik hen vertelde over de Merwedegijzelaars. Dat was een groep jonge mannen die op 16 mei 1944 bij de rivier de Merwede bij een razzia werden opgepakt en naar Kamp Amersfoort weggevoerd. Ze waren allemaal afkomstig uit dorpen als Sliedrecht, Giessendam en Hardinxveld. En terwijl ik mijn neefjes het verhaal vertelde kon ik het hen laten zien: kijk, hier woonden ze. Hier hadden ze op school gezeten en hier werkten ze. Hier zijn ze opgepakt. Dat maakte het verleden levend.

En ja, dat geldt ook voor jongens en meisjes met een niet Nederlandse familiegeschiedenis. . Als het over hun eigen wijk in de oorlog gaat komt het dichtbij en vinden ze het wel interessant. Laat bijvoorbeeld zien hoe gehavend de boulevard in Vlissingen er direct na de oorlog uitzag en vertel hoe dat is gebeurd. Het is ook hun boulevard en daarmee ook hun geschiedenis.

Ook dat is 4 en 5 mei. De confrontatie aangaan met het zware verleden. Op zoek gaan naar de niet vertelde verhalen. En die dan vertellen – ook aan de nieuwkomers. Zij moeten weten hoe groot het litteken is van dit verleden. En door de verhalen te vertellen, kunnen we verbinding maken. Als we praten over de uitsluiting van toen, kunnen we het ook hebben over de uitsluiting van nu. Dat verbindt mensen die zich nu op afstand gezet voelen.

Dat is de diepere waarde van deze dag, van 5 mei. Dat we het onverwerkte verleden verbinden aan het perspectief op de toekomst. Dat we met elkaar het gesprek aangaan over hoe het verder moet. Over hoe we een fundament kunnen leggen voor een samenleving die gebaseerd is op vrijheid, solidariteit en duurzaamheid. Voor een samenleving die inclusiever is, waarin mensen meer ruimte krijgen om zelf te beslissen over hun leven.

We moeten dat gesprek aangaan. Serieus, open en zonder vooroordelen.

En het Nationaal Comité 4 en 5 mei vindt, dat we daar een bij uitstek geschikte dag voor hebben. 5 mei. Bevrijdingsdag. Een dag waarop we met elkaar dit gesprek in alle rust kunnen voeren. Maar dan moeten we daar wel de tijd voor kunnen nemen. Dan moet het dus wel een vrije dag zijn voor iedereen. Ons werkelijk sterk maken voor onze vrijheid en ons wapenen tegen ondermijning van de democratische rechtsstaat begint met erbij stil te staan, op een vrije feestdag.

Beste aanwezigen,

Ik sluit af met woorden van de man naar wie deze lezing is genoemd. Ze staan gebeiteld in steen op de erebegraafplaats Bloemendaal – maar wie dit Zeeuwse land ziet, ziet dezelfde wijdse schoonheid als die hij beschrijft.

Zie hoe wijd zijn land is, hoe hoog zijn hemel, hoe dichtbij het ruisen van de geweldige zee. In deze gewesten zijn vrede en vrijheid groot geworden. Zij zijn de vruchten van geestelijke zuiverheid, eerlijk denken, naastenliefde en geloof. Bedenk, dat hetgeen gisteren bedreigd werd, heden en morgen opnieuw in gevaar kan verkeren. Bescherm het en wees waakzaam. Tot zolang moge het pad, dat tot deze stille plek leidt, begaanbaar blijven voor de voeten van allen, die zich hier bezinnen op de waarde van vrijheid en gerechtigheid.